

RÁSI SZILVIA

HALLGATÓK SZAKDOLGOZATAINAK TARTALOMELEMZÉSE: EGY PRÓBAMÉRÉS TANULSÁGAI

KIVONAT: A tudományos szövegalkotás rendkívül kutatott területté vált az elmúlt időszakban. Ugyanakkor a magyar szakirodalmat tekintve a tudományos stílus egyik alműfaját, a szakdolgozatokat, azon belül a műfaj problémás elemeit még kevésbé tárták fel. Jelen vizsgálat egy olyan próbamérést foglal magában, amelynek célja egyrészt az egyes nyelvi, stilisztikai problémák kimutatása az egyetemi hallgatók szakdolgozataiban, másrészt az alkalmazott kódkészlet munkafolyamatban való formálódása.

A vizsgálat a MAXQDA kvalitatív tartalomelemző szoftvert alkalmazva tárja fel a szakdolgozatokból álló adatkorpuszban megjelenő tudományos stílusra jellemző és az azt torzító elemeket. Az eredményekből megállapítható, hogy a hallgatók szakdolgozataiban rendkívül magas a szerzői jelenlét, és ez a szöveg-szerveződéssel is szorosan összefügg. A stílus tekintetében pedig megfigyelhető, hogy a szövegekben a tudományos stílus mellett jellemzően megjelenik a társalgási, retorikai és szépirodalmi stílus is. A vizsgálat eredményei alapján kijelenthető, hogy a tudományos írás felsőoktatásban való tanítása továbbra is kulcsfontosságú, a hallgatók szakdolgozatainak elemzése pedig alkalmas a leginkább fejlesztésre szoruló területek a feltérképezésére.

KULCSSZAVAK: tudományos szövegalkotás, egyetemi hallgatók, szakdolgozat, tartalomelemzés

SZILVIA RÁSI

CONTENT ANALYSIS OF STUDENTS' THESES: LESSONS FROM A PILOT STUDY

ABSTRACT: Scientific writing has become a highly researched field in recent times. At the same time, little has been done to explore the problematic elements of theses, a sub-genre of scientific writing, in the Hungarian literature. The present study conducts a pilot investigation aimed at detecting certain linguistic and stylistic problems in the theses of university students, and at the formation of the code set used in the process of work.

The study uses the MAXQDA qualitative content analysis software to reveal the elements that characterise and distort the academic style in the data corpus of theses. The results show that there is an extremely high level of authorial presence in students' theses, and that this is closely related to text organisation. In terms of style, it is also noticeable that, in addition to the academic style, the texts also tend to include conversational, rhetorical and fiction styles. The results of the study suggest that the teaching of scientific writing in higher education remains crucial and that the analysis of students' theses is a good way of identifying the areas most in need of improvement.

KEYWORDS: academic writing, university students, thesis, content analysis

Bevezetés

A tudományos szövegalkotás napjainkban – főleg a nemzetközi szakirodalomban – rendkívül kutatott területté vált. Az egyetemi hallgatók által írt tudományos szövegek metadiszkurzív elemeit, valamint a tudományos szövegre jellemző és az attól eltérő jegyeket azonban a magyar szakirodalom vonatkozásában még kevésbé tárták fel. A korábbi, Atlas.Ti tartalomelemző szoftver segítségével végzett szemináriumi dolgozatok elemzését (Rási 2022) követően a hallgatók szakdolgozatain végeztem próbamérést. A pilot kutatás lényege egyrészt a kódkészlet munkafolyamatban való formálása volt, másrészt – egy későbbi, nagyobb mintás kutatás érdekében – a következtetések levonása után alapvető és elsődleges feladatnak számított a kódrendszer finomítása. Jelen tanulmány a próbamérés legfőbb tanulságait foglalja össze, hozzájárulva ezzel a hallgatói tudományos íráskészség kutatásához.

A tanulmány négy fő részből áll. Az első – amely a tanulmány elméleti részét képezi – bemutatja a vizsgálathoz tartozó legfontosabb hazai és nemzetközi szakirodalmat. A következő ismerteti a kutatás módszertanát: a vizsgált adatkörpust, a vizsgálati eszközt, valamint a kutatáshoz használt kódrendszert. A harmadik rész a vizsgálatban összegyűjtött adatokat és eredményeket részletezi, végül a tanulmány a kutatási eredmények összegzésével és a következtetések levonásával zárul.

Elméleti háttér

Tudományos írás a felsőoktatásban

Ma Magyarországon a végbizonyítvány és a záróvizsga kiadását, lebonyolítását a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (50. §), a felsőoktatási intézmények tevékenységeinek kereteit pedig a felsőoktatásért felelős miniszter rendelete, a *Képzési és kimeneti követelmények* határozza meg. Ennek értelmében az alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók tanulmányaikat a

szakdolgozat, diplomamunka megírásával, megvédésével zárják le.¹ Mindezek alapján a felsőoktatás egyik feltétele, hogy a hallgatók tudományos íráskészsége megfelelő legyen ahhoz, hogy tanulmányaik befejeztével egy saját kutatást ismertető, jól strukturált, a tudományos stílus kritériumait betartó szöveget tudjanak benyújtani.

Ezzel párhuzamosan számos vizsgálat (pl. Kurtán 2010) is kimutatta, hogy a felsőoktatási tanulmányaikat megkezdő diákok szövegalkotási képességeiben komoly hiányosságok vannak, amit egyrészt a korábbi tanulmányaik, másrészt a felsőoktatási tanulmányaik eredményeznek. Köszönhető ez például annak, hogy a közoktatásban levő tanulók fogalmazástanítása során elsősorban a retorikus vagy esszéisztikus írásmód oktatása van jelen (Szilassy 2014), főleg a (szép) irodalmi szövegek feldolgozásával foglalkoznak (Molnár 2006), a szövegalkotás szövegtípusfüggő jellege nagyrészt reflektálatlan marad (Molnár 2006). Mindközben a hallgatók még a felsőoktatásban is nagyon csekély tapasztalatot szereznek a tudományos szövegek feldolgozásában, ugyanis gyakori, hogy csupán a vizsgára való felkészülés során olvasnak el egy-egy szakirodalmi tételt vagy a kivonatát (Arum–Roksa 2011), a hallgatók által gyakran használt internetes kommunikációs forma kedvezőtlen hatással van a tudományos szövegalkotásukra (Blaskó–Hamp 2007), valamint a tudományos műfajú szövegek írásának és olvasásának hiánya miatt nagyon keveset tudnak a tudományos szövegtípusokról, a forrásalapú írás világáról.

A hallgatók hiányos tudományos íráskészségét felismerve vezették be számtalan felsőoktatási intézményben az *academic writing* kurzust (Klein–Boscolo 2016), amely a szövegírás tanításának már a felsőbb szintjével azonosítható. A tudományos íráskészség fejlesztése a XX. század utolsó évtizedében jutott egyre nagyobb figyelemhez – különösen igaz ez az angolszász nyelvterületre –, ugyanis az Egyesült Királyságban az 1990-es években a felsőoktatás tömegessé vált, növekedett azon diákok száma, akik különböző szociális háttérrel érkeztek a felsőoktatási intézményekbe, ezért az egységes tudományos szövegalkotás

1 Megjegyzendő, hogy a felsőoktatási intézmények gyakorlatában egyre inkább elterjed a szakdolgozat portfólióval való kiváltása, amely a hallgató tanulmányai során elkészített elméleti és gyakorlati munkáinak gyűjteményes összefoglalója.

módszertanának elsajátítása szükségszerűvé vált (Lillis–Scott 2008). Napjainkban a magyarországi felsőoktatási intézmények tantárgyainak mintatanterveiben is szerepelnek a tudományos írás fejlesztésére irányuló kurzusok, műhelyek, ugyanis a hallgatók tudományos íráskészségének fejlesztése a felsőoktatási intézmények elsődleges céljai között szerepel.

A tudományos szöveg műfaji jellemzői

Mint általában minden szövegtípusnak, úgy a tudományos szövegeknek is megtalálhatók azok az ismertetőjegyei, amelyek alapján (viszonylag) könnyedén a tudományos szövegtípusba sorolhatók. Az alábbiakban a tanulmány azokat a tudományos szövegre leginkább jellemző sajátosságokat ismerteti, amelyek a tudományos szövegalkotásról szóló és azt elősegítő szakirodalmak (Fóris 2008; Gyurgyák 2019; Havasréti 2006; Körtvélyesi 2018; Kurtán 2006; Szabó 2001; Szokolszky et al. 2020; Veszelszki 2015) alapján lettek meghatározva. A választás azért esett az említett munkákra, mivel ezeknek a mintaadó, kvázi pedagógiai jellegű szövegeknek mindenekelőtt a felsőoktatásban részt vevő hallgatók alkotják a célcsoportját, így az egyetemi képzés során egy-egy tudományos munka megírásakor – többek között – ezen szövegek iránymutatása szerint járnak el. A tudományos szöveg leglényegesebb jellemzői közé tartozik a:

- **személytelenség:** bár a tudományos szövegekről általánosságban az a nézet terjedt el, hogy kerülük a személyességet, ez mégis az egyik legvitatottabb pontnak számít, ugyanis a szakemberek véleménye erről egyre inkább eltér: vannak, akik az E/1 használatát tartják a helyénvalónak (pl. Szabó 2001), ezzel ellentétben mások a személytelen megfogalmazást (Gyurgyák 2019; Szokolszky et al. 2020), valamint gyakori még a T/1 alkalmazásának lehetősége is (Eco 1996, 186.). Mindezek ellenére a legtöbb tudományos szövegről készült munka a tudományos szöveg egyik legjellegzetesebb tulajdonságaként a személyesség alacsony fokát, a szubjektív megfogalmazás elkerülését jelöli meg;
- **pontos fogalomhasználat:** idetartozik a félreérthetetlen és világos fogalomhasználat, a pontos definíció, a kifejezések következetes használata,

a félrevezető szinonimák és a két- vagy többértelműség kerülése (Szabó 2001; Szathmári 2004);

- **szakterminológia:** a tudományos diskurzus egyik legjellemzőbb ismertetőjegye a sajátos szakkifejezések (*terminus technicusok*) alkalmazása. Fontos annak is a tudatosítása, hogy bár a tudományos szövegtípusban is használatók a rokon értelmű kifejezések, ez a szakkifejezés-használatra nem vonatkozik, ugyanis a terminusok szinonimákkal való helyettesítése nem lehetséges (Koltay 2018);
- **közhelyek elkerülése:** a tudományos szövegek minőségét a beépített közhelyek ronthatják, és teljesen idegenek a gondosan megfogalmazott és strukturált tudományos szövegtől (Gyurgyák 2019; Szabó 2001; Veszelszki 2016);
- **modalitás:** a tudományos szövegek modalitását tekintve a kijelentő mondatok túlsúlya, a kijelentő mód a jellemző. A mondatszerkesztésre vonatkozóan gyakoriak az összetett mondatok és a többszörös alárendeléses formák, ugyanis ezek a legalkalmasabbak arra, hogy visszatükrözzék a bonyolult gondolatokat és az ok-okozati viszonyokat (Szathmári 2004);
- **következetesség:** ez nemcsak a szakterminológia esetében alapkövetelmény, hanem formai (esztétikai és értelmezési) szempontból is fontos, mivel elengedhetetlen az idézetek, rövidítések, felsorolásban szereplő szimbólumok, kiemelések, nevek, dátumok egységes írásmódja;
- **strukturáltság:** a tudományos munkáknak jellemzően logikus a felépítése, világos a szöveg vonalvezetése, az egyes szerkezeti egységek által alkotott tagoltság pedig áttekinthető (Mošatová 2022);
- **tagoltság:** a teljes szöveg strukturáltsága mellett fontos a szöveg kisebb egységeinek, fejezeteinek a tagoltsága is. A szövegek tagolása során a kötőszóknak és névmásoknak kulcsfontosságú a szerepe, tudniillik ezek a logikus gondolatfűzés elhagyhatatlan meghatározó eszközei (Szathmári 2004);
- **vizualizáció:** a szerzőnek a nonverbális elemeket verbálisan is ki kell fejtenie annak érdekében, hogy az olvasó az egyes adatokat, információkat ne értelmezhesse félre. Elengedhetetlen tehát a vizuális elemekre való utalás és az azokon megjelenített információk bemutatása (Csontos 2020; Kurtán 2006; Szabó 2001);

- **hivatkozások használata:** ez a tudományos szöveg azon eleme, amely a szerző saját gondolatainak másokétól való elkülönítését segíti, valamint hozzájárulhat az érveléshez is (Szabó 2001);
- **hivatkozásrendszereknek való megfelelés:** lényeges, hogy a szövegben lévő hivatkozás következetes, áttekinthető, pontos és az adott hivatkozási rendszernek megfelelő legyen;
- **idézés:** idézést tekintve a tudományos szövegekben nem az eredeti diskurzust létrehozó személy, hanem a hozzá köthető, az adott szöveg szempontjából releváns információ kerül a figyelem előterébe (Csontos 2020);
- **stílus:** tudományos stílust tekintve a stiláris homogenitás, a tudományos stílus egyneműsége számít tipikusnak, vagyis a különféle stílusokkal való keveredés nem jellemző;
- **nyelvhelyesség:** pontosabban a helyesírási és grammatikai szabályoknak való megfelelés, például a helyesírási hibák, nyelvtanilag nem megfelelő formák, magyartalan kifejezések stb. elkerülése² (Gyurgyák 2019);
- **szórend:** a tudományos szövegtípus esetében fontos a világos, áttekinthető szórend, ezek figyelmen kívül hagyása ugyanis könnyen félreértést okozhat a szöveg megértésében³ (Szabó 2001; Szathmári 2004).

Mindezeket összefoglalva a prototipikus (Jánk 2017) tudományos szövegekre – többek között – jellemző a személyesség alacsony foka, a semleges kiindulópontból történő konstruálás (Sanders–Spooren 1997), az egyértelmű terminológia, a kijelentő mód használata, a világos szórend és a logikusan felépített gondolatmenet, valamint a hangsúlyosan jelölt szerkezeti egységek, amelyek által áttekinthetővé és tagolttá válik a szöveg (Urbán 2009; Kabán 1993). Gyakori a felsorolások és a vizuális stilisztikai eszközök alkalmazása, valamint jellegzetessége a hivatkozások és idézetek használata (Gyurgyák 2019; Rási 2019; Veszelszki 2016). Az idézést tekintve ezekben a szövegekben nem az eredeti diskurzust létrehozó személy, hanem a hozzá köthető, az adott szöveg

2 Ez jellemzően (szinte) minden írott szövegtípusra érvényes.

3 Ez jellemzően (szinte) minden írott szövegtípusra érvényes.

szempontjából releváns információ kerül a figyelem előterébe (Csontos 2020). A stílust illetően pedig a stiláris homogenitás, a tudományos stílus egyneműsége számít tipikusnak, a tudományos diskurzushibridizáció pedig nem jellemző.

A szakdolgozat általános jellemzői

Jelen vizsgálat adatbázisát öt szakdolgozat alkotja, ezért lényeges a szakdolgozat mint tudományos műfaj ismertetése is. A szakdolgozat tudományhoz és tudományos íráshoz való viszonyát tekintve elmondható, hogy egy olyan speciális szövegtípusról van szó, amely félúton található a tudomány és a pedagógia között. A tudományban elfoglalt helye nincs egyértelműen meghatározva, mivel valójában nem tartozik a tudomány szövegei közé, viszont felsőoktatási kimeneti követelményként mégis a tudományos szöveg alkotása az elvárás. Ez egy olyan tudományos igényű pedagógiai írásmű, amely a hallgató által választott témában nyújtott szakértelméről, a tudományos adatgyűjtésről, az adatok rendszerezéséről, elemzéséről és feldolgozásáról, saját gondolatainak, álláspontjának koherens, konzisztens és nyelvhasználati szempontból megfelelő tudományos szövegalkotásáról ad számot.

Célja a diplomaszerezés (egyik) követelményének teljesítése, a hallgatók kutatási vágyának növelése és az egyetemes tudás bővítése. Jellemző rá a tervezettség, kifejtettség, szakirodalmi áttekintés; a szakmai, a tudományterületre jellemző nyelv- és fogalomhasználat; a nyelvi jól formáltság; a világos szövegszerkezet; a szöveg tagolása; a főbb szerkezeti egységek megjelenítése (általában: bevezetés - szakirodalmi áttekintés - kutatásmódszertan - eredmények ismertetése - összegzés); a mértéktartóan szubjektív, de objektivitásra törekvő hangvétel; bizonyos formai követelmények betartása és a témavezetővel való kooperáció.

Kutatásmódszertan

A vizsgálat a MAXQDA2020 kvalitatív tartalomelemző szoftver segítségével tárja fel az adatbázisban megjelenő tudományos stílusra jellemző és attól eltérő elemeket. A kvalitatív tartalomelemző szoftverek lehetővé teszik a szövegen

belüli kódolást és hálózatépítést, az eredmények pedig ezt követően vizuálisan is megjeleníthetők (Sántha 2015). A magyarországi nyelvészeti kutatásokban jelenleg kevés példa található a kvalitatív tartalomelemző szoftverek által támogatott kutatásokra annak ellenére, hogy rendkívül alkalmasak (lásd pl. Domonkosi–Kuna 2018; Juhász 2009; Ludányi 2020) a szövegek elemzésére.

A kvantitatív kutatásoktól eltérően a kvalitatív kutatásokra nem a hipotézisalkotás, hanem a nyílt kérdések mentén való vizsgálódás jellemző. A korábbi tapasztalataim, valamint az áttekintett és hivatkozott szakirodalom eredményeinek ismeretében az alábbi kutatási kérdéseket fogalmaztam meg:

(K1) A hallgatók szakdolgozataiban milyen, a tudományos írásra jellemző sajátosságok jelennek meg?

(K2) A hallgatók szakdolgozataiban milyen, a tudományos írástól eltérő sajátosságok jelennek meg?

A tanulmány ezen kérdések szempontjából vizsgálja az adatbázist.

Minta és adatkorpusz

Jelen vizsgálat mintája véletlenszerű mintaválasztással történt, ugyanis a cél nem a reprezentativitás, hanem a mérőeszköz kidolgozása, pontosítása volt. A mintát az egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetem öt hallgatójának megvédett szakdolgozata alkotta. Amint az 1. táblázatban is megfigyelhető, a mintába különböző karon, szakon, tagozaton és évben végzett egyetemisták szakdolgozatai kerültek bele. Az évet tekintve kettő 2018-ban, kettő 2020-ban és egy 2021-ben megvédett, míg a karokat tekintve három Bölcsészettudományi és Művészeti Karon, egy Társadalomtudományi Karon, valamint egy Pedagógiai Karon benyújtott szakdolgozat képezte a mintát. További mintát jellemző tényező a szak: két kommunikációtanár és multikulturális nevelés tanára, egy óvodapedagógus, egy magyartanár és egy sport- és rekreációs szervezés szakos hallgató, akik közül ketten levelező, hárman pedig nappali tagozaton végezték az egyetemet.

Év	Kar	Szak	Tagozat
2018	BMK	Kommunikációtanár és multikulturális nevelés tanára	Nappali
2018	BMK	Kommunikációtanár és multikulturális nevelés tanára	Levelező
2020	BMK	Magyartanár szak	Nappali
2020	TTK	Sport- és rekreációs szervezés	Levelező
2021	PK	Óvodapedagógus	Nappali

1. táblázat. A próbamérés mintájának megoszlása

Forrás: a szerző

Az elemzés adatkorpuszát a mintában szereplő hallgatók benyújtott és megvédett szakdolgozatai adták. Az öt dokumentumból álló adatkorpusz lehetővé tette a megalapozott elmélet (Mitev 2012; Szokolszky 2004) alapján történő elméletalkotást. A megfigyelési egységeket az 2. táblázatban feltüntetett ismérvek jellemzik.

	Dokumentum	Oldal	Karakter (szóközökkel)
	1_A	55	111 292
	2_B	70	133 353
	3_C	34	55 872
	4_D	48	72 659
	5_E	60	131 228
Összesen	5 db	267 oldal	504 404

2. táblázat. A próbamérés adatkorpusza

Forrás: a szerző

Az elemzés kódrendszere

Mivel a jelen vizsgálat esetében a szövegalkotási tendenciák megfigyelése mellett a módszer kialakítása volt a legfőbb cél, ezért lényeges volt, hogy az előzetesen felállított kódrendszer egy munkafolyamatban formálódjon. A kódok kialakításánál alapvetően két komponenst vettem figyelembe: egyrészt a tudományos szakszövegek empirikus leírását (pl. Csontos 2020; Fülöp 2017; Molnár 2009; Pintér–Molnár 2017; Veszelszki 2016), tehát olyan eredményeket, következtetéseket, amelyeket korábban a tudományos szövegek olvasásából próbáltak meg levonni, másrészt olyan szövegeket, amelyek előírásokat közvetítenek arról, hogy milyen legyen egy szakdolgozat (Gyurgyák 2019; Havasréti 2006; Körtvélyesi 2018; Szabó 2001; Szokolszky et al. 2020). Ezt azért tartottam lényegesnek, mert a szakdolgozat mint műfaj – azáltal, hogy egy pedagógiai jellegű szövegfajta – egyrészt a megvalósulások felől, másrészt az elvárások felől is leírható. Ezek a kódok aztán lehetőség szerint két fő csoportba rendeződtek: az egyikbe a tudományos stílust építő elemek, a másikba pedig a tudományos stílustól eltérő elemek tartoztak, ugyanis a kódkészlet kialakítása során arra törekedtem, hogy a kódok párokat alkossanak (lásd 3. táblázat⁴).

Tudományos stílusra jellemző	Tudományos stílustól eltérő
Személytelenség, objektivitás	Személyesség, szubjektivitás
Idézés, parafrázis (megfelelő)	Plágium (idézés, hivatkozás hiánya)
Idézet érvként jelenik meg	Idézet mottóként, illusztrációként jelenik meg
Kutatásra, műre való hivatkozás	Szerzőre való hivatkozás
Címrendszer: rövid, tömör, szabatos címek	Címrendszer: magyarázó, hosszú címek
Fogalmak következetes használata	Fogalmak következetlen használata

4 A színek a fő kódokra vonatkoznak: zöld = tudományos stílusra jellemző; piros = tudományos stílusra nem jellemző.

Ábrákra, táblázatokra, diagramokra való utalás a szövegben	A szövegben nincs utalás ábrákra, táblázatokra, diagramokra
Megfelelő terminushasználat	(Szak)zsargon
Tudomány szóhasználatától való eltérés indoklása	Tudomány szóhasználatától való eltérés
Egyszerűbb mondatok (vagy egyszerű és összetett mondatok váltogatása)	Többszörösen összetett, hosszú, kanyargós, bonyolult szerkezetű mondatok
Angol kifejezések magyar megfelelőjének alkalmazása	Angol kifejezések alkalmazása
Szinonimák kerülése	Szinonimák alkalmazása
Világosan definiált fogalmak	Homályos fogalomhasználat
Kohézió, koherencia: előre és hátra utalások, szövegszerveződés	Kohézió, koherencia: előre és hátra utalások, szövegszerveződés hiánya
Számozásban való következetesség	Számozásban való következetlenség
Rövidítésekben való következetesség	Rövidítésekben való következetlenség
–	Fölösleges rövidítések
–	Két- vagy többértelműség
–	Indokolatlanul bonyolult megfogalmazás
–	Indokolatlanul sok idegen kifejezés/ szakkifejezés
–	Fogalmi pontatlanság
–	Helyesírási, nyelvhelyességi hibák
–	Trópusok: metafora, metonímia, szinekdoché túlzott használata
Tudományos stílus	Társalgási stílus
Tudományos stílus	Publicisztikai stílus
Tudományos stílus	Retorikai stílus
Tudományos stílus	Szépirodalmi stílus
–	Közhelyek, töltelékiszavak
–	Képzavar

3. táblázat. A kódolás alapjául szolgáló kódkészlet

Forrás: a szerző

A kódolás folyamata manuálisan történt, a kódok bővítése pedig négy mélységig ért el. A vizsgálatban összesen 1827 kódolt egység jelent meg, a megoszlásukat a 4. táblázat szemlélteti.

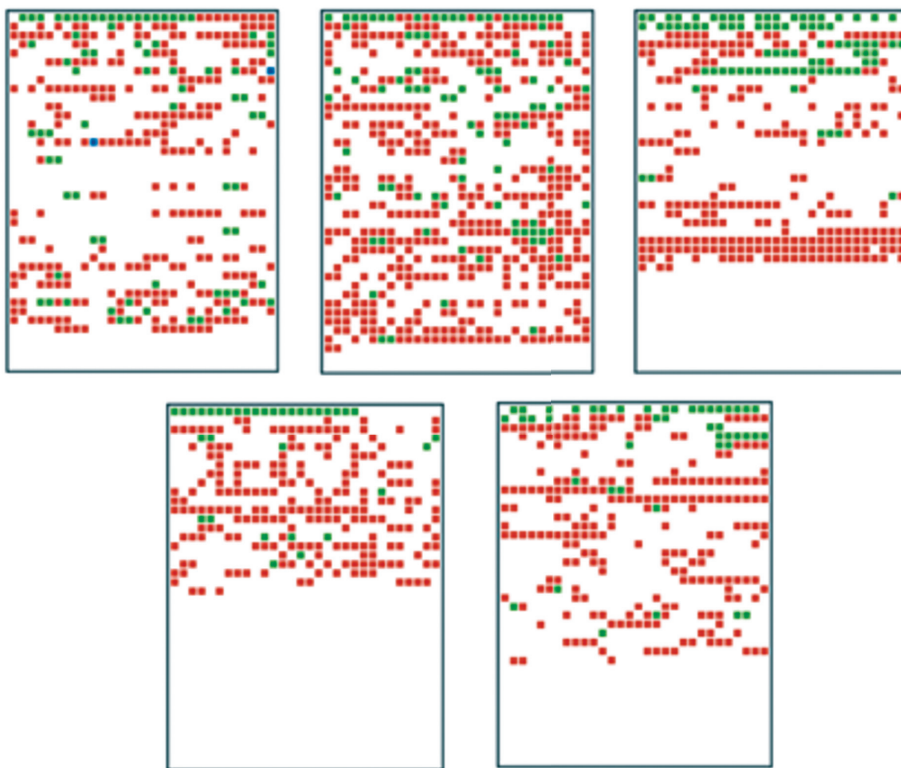
Kódolt dokumentum	Kódolt szegmens (db)
1_A	456
2_B	638
3_C	155
4_D	278
5_E	300

4. táblázat. A kódolt szegmensek megoszlása az egyes dokumentumokban

Forrás: a szerző

Eredmények

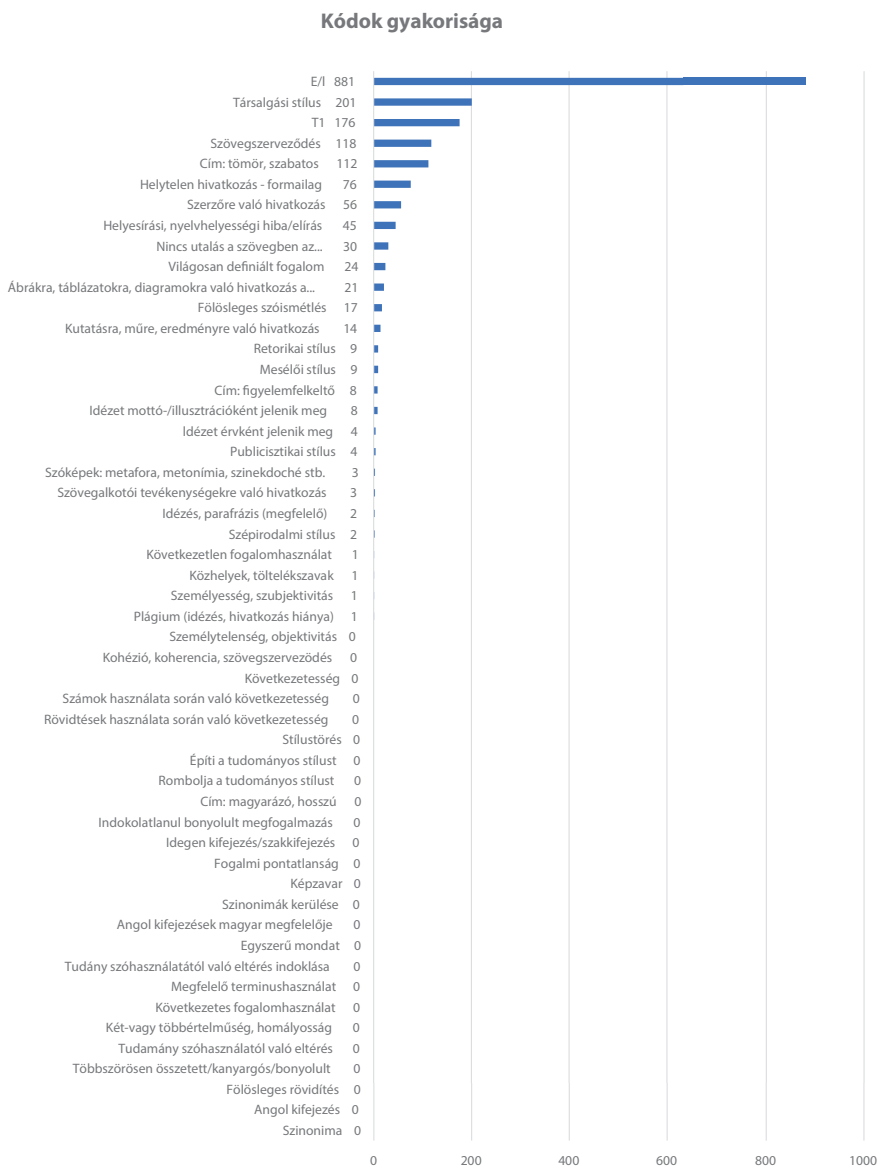
Az 1. ábra a fő kódok megoszlását mutatja az öt szakdolgozatban. Már első ránézésre is egyértelműen megállapítható, hogy kiemelkedően magas a piros kódok, vagyis a tudományos stílusra nem jellemző elemek száma. Ezzel ellentétben jóval kevesebbszer jelent meg a zöld kód: azok az elemek, amelyek kifejezetten jellemzők a tudományos stílusra. Az adatok értelmezésében fontos azonban annak a figyelembevétel is, hogy a fehér részek a szakdolgozatok azon semleges részét jelentik, amely sem egyértelműen a tudományos stílus jellemzője, sem attól nyilvánvalóan eltérő jegy. Azt ugyanis, ami az alapvető tudományos elvárástól, normától eltér, egyértelműen jelölni lehet, viszont a kódolás szempontjából lényeges az is, hogy az alapvető fehér beállítás a tudományos stílust jelenti. Ebben az esetben megmarad egy alapbeállított, fehér résznek. A kódolás e pontjánál fogalmazódott meg a kérdés, hogy miként kellene – ha kellene – a szövegek ezen részeit kódolni annak érdekében, hogy a vizsgálat ne mutasson torz képet.

1. ábra. A fő kódok megoszlása az egyes szakdolgozatokban

Forrás: MAXQDA2020

A kódok gyakoriságát tekintve (lásd 1. grafikon) elmondható, hogy a hallgatók szakdolgozataiban kiemelkedően magas az E/1, vagyis a szerzői jelenlét hangsúlyozása, pl. *kutatásom*, *vizsgálatom*, *témát választottam*, *szakdolgozatom*, *fontosnak tartom*, *bemutatom*, *kiemelem*, *mondtam* stb. Az adatbázis 1827 kódolt eleméből 881 vonatkozott a személyességre, ez alkotja a kódolt elemek 48,22%-át. S bár egy saját kutatás sok esetben meg is kívánja azt a személyességet, amelyre az E/1 lehetőséget ad, valamint a kvalitatív kutatások hangvétele alapvetően személyesebb is a kvantitatív kutatásokétól, az elemzett dolgozatokban más kódokhoz viszonyítva kiemelkedően magas volt az E/1 jelenléte, ami már inkább a túlzott személyességre vall.

1. grafikon. Az adatkorpuszban megjelent kódok gyakorisága

Forrás: a szerző

A második leggyakrabban megjelenő kód a társalgási stílus volt. Összesen 201 alkalommal jelent meg, ez a kódok 11%-át jelentette. Amint az (1)–(6) példákon is látható, a szakdolgozatok szerzői gyakran egy teljesen fesztelen, kifejezetten a társalgási stílusra jellemző nyelvhasználatot alkalmaznak, ami a tudományos nyelvezettől idegen. A következő példák kontextus alapján (is) egyértelműen eltérnek a tudományos stílustól:

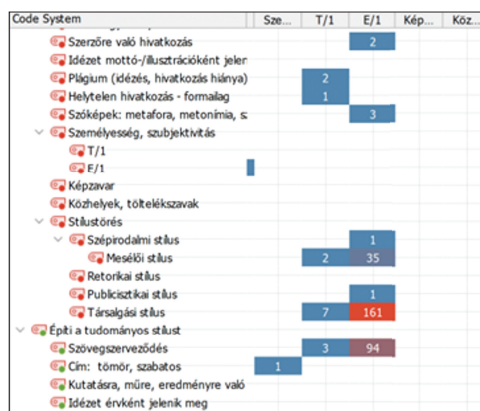
- (1) „... az motoszkált a fejemben, hogy...”
- (2) „... szeretném megragadni a lehetőséget, hogy...”
- (3) „... boncolgassuk véleményünket...”
- (4) „... [X. Y.] véleményét még inkább osztom...”
- (5) „Bár azt is fontos megemlíteni, hogy az intézkedés nagy port kavart...”
- (6) „Hajrá Szeged!”

A harmadikként leggyakrabban megjelenő kód a személyesség egy másik foka, a T/1 volt. Ez 176 alkalommal jelent meg, ami a kódolt elemek 9,63%-a. A szerzők általában az olvasóval együtt alkotott többes számot vagy szakmai közösséget (pl. nyelvész, pedagógus) értettek alatta. Ezenkívül 118 kódolt elemmel gyakoriak voltak még a szövegszerveződésre tett utalások is. Mindemellett a kódok gyakoriságából megfigyelhető, hogy a szakdolgozatok fejezeteinek címei általában rövidek, tömörek és témakifejtők. Ez utóbbi kifejezetten jellemző a tudományos stílusra. Ellenben a 6–9. helyen a formailag helytelen hivatkozás, a szerzőkre és nem a kutatásokra tett hivatkozások, a helyesírási/nyelvhelyességi hibák, valamint az ábrák/grafikonok utalás nélküli megjelenése van, tehát azok a jegyek, amelyek ellentmondanak a tudományos stílus általános kritériumainak.

A kódok metszéspontjait tekintve (lásd 2. ábra) megfigyelhető, hogy a legtöbb esetben az E/1 és a társalgási stílus keresztezi egymást. Megfontolandó tehát, hogy az E/1 túlzott használata a szakdolgozatban nem számít (hangsúlyos) problémának, ugyanis a hallgatók e műfaj esetében a saját kutatásukról adnak számot. Tehát míg az ún. *scientific writing* (tudományos diskurzustérben létrejövő tudományos írás) esetében az olvasó elvárja a szövegtől, hogy az objektív legyen, addig az ún. *academic writing*-nél (egyetemi diskurzustérben létrejövő tudományos írás) ez a szintű személyesség nem számít normaellenesnek. Mindazonáltal a metszéspontokból az is jól látszik, hogy a személyesség

a legtöbb esetben a társalgási stílussal együtt jelenik meg, ez utóbbi pedig már inkább jelent problémát, ugyanis a tudományos stílus társalgási stílussal történő keveredése esetében már a tudományos diskurzus hibridizációjáról van szó. A szakdolgozatokban a tudományos stílust nemcsak a társalgási stílus törte meg, hanem mindemellett megjelent a szépirodalmi stílus is, azon belül pedig a mesélői magatartás. Ez figyelhető meg a (8) példán is, ami a *hol volt, hol nem volt...* mesei felütéssel vonható párhuzamba. Továbbá, amint a (9) példa mutatja, megjelent a szónoki stílusra jellemző retorikai kérdés is, valamint a publicisztikai stílus szóhasználata is. Ez utóbbit a (10) példa szemlélteti, amikor ugyanis a *válaszadási arány* kifejezést a hallgató a *voks* szóval helyettesítette. Mindezek alapján érdemes megvizsgálni, hogy igaz-e, hogy a szakdolgozat hibrid műfaj, ugyanis a társalgási, retorikai, publicisztikai, szépirodalmi stb. stílusra jellemző elemek teszik olvashatóbbá az egyébként nehezebben olvasható, – a hallgatók által gyakran – száraznak titulált tudományos szöveget.

- (8) „*Szociolingvisztika-órán kezdődött hajdan minden, ami ehhez a szakdolgozati témához vezetett lépteimet...*”
- (9) „*Vajon napjaink iskolája felkészít erre?*”
- (10) „*Számottevő voksot kaptak még, a csapat logójával/nevével ellátott sapkák is...*”

2. ábra. A vizsgálatban megjelenő kódok metszéspontjai.

Forrás: MAXQDA

A metszéspontok rendkívül jól szemléltetik azt is, hogy a személyjelölés összefüggésben van a szövegszerveződéssel is, ugyanis az E/1 és a szövegszerveződés kódja 94 alkalommal metszi egymást. Még szemléletesebb az, hogy a szövegszerveződés 118 alkalommal jelent meg az öt szakdolgozatból álló adatkörpuszban, ami 94-szer személyességbe ágyazódva történt, ezt mutatják a (11)–(16) példák is. Mindenképpen pozitív viszont a tény, hogy még ha szubjektív formában is, viszont reflektálttá válik a szövegszerveződés, ami tagoltabbá, áttekinthetőbbé teszi a szövegeket.

(11) „*Ahogy arra korábban is utaltam...*”

(12) „*Dolgozatom bevezetőjében is említettem...*”

(13) „*Ebben a fejezetben szeretném bemutatni...*”

(14) „*... a továbbiakban ezt a két területet fogom vizsgálni.*”

(15) „*Dolgozatomban már korábban szoltam a Facebookkal kapcsolatos...*”

(16) „*Itt szeretném bemutatni a...*”

A próbamérés eredményeinek és tanulságainak összegzése

A vizsgálatban kapott eredmények alapján kijelenthető, hogy a hallgatók tudományos íráskészségében vannak hiányosságok, ugyanis a szövegeik sok esetben eltérnek a tudományos szöveg jellemzőitől. Kulcsfontosságú viszont, hogy az alkalmazott módszer alkalmas arra is, hogy feltérképezze azokat a területeket, amelyek a leginkább fejlesztésre szorulnak.

Az eredményekből egyértelműen megfigyelhető, hogy a hallgatók által benyújtott szakdolgozatokban nagyon magasán (881 esetben) van jelen a szerzői jelenlét hangsúlyozása. Ez a személyesség a legtöbb esetben (94 alkalommal) a szövegszerveződéssel metszi egymást, következésképpen a szövegszerveződés is személyességbe ágyazódva történik. Felmerült tehát az egyik legfőbb kérdés: probléma-e ez a túlzott személyesség egy hallgató szakdolgozatában?

A stílus tekintetében megfigyelhető a tudományos diskurzus hibridizációja, pontosabban a retorikai, szépirodalmi, publicisztikai és a társalgási stílus

tudományos stílussal történő keveredése. Ehhez kapcsolódva a vizsgálat másik legfőbb megfogalmazott kérdése: nem lehetséges-e annak a kijelentése, hogy a szakdolgozat egy olyan hibrid műfaj, amelyben a tudományos stílus egyéb stílusokkal keveredik? A jelen vizsgálat során felmerült kérdésekre a későbbi nagyobb mintán elvégzett kutatás alapján kísérünk meg választ adni.

Továbbá mivel a próbamérésben alkalmazott kódrendszer első alkalommal lett kipróbálva, így a kapott eredmények és az észrevételek fontos tanulságokat hordoztak a kódrendszer, valamint a módszer további alkalmazását illetően. Mindent összevetve az alábbi lényegi változtatások következtek be a későbbi, nagyobb mintás mérésre vonatkozóan:

1. A kódpárok újraalkotása, esetlegesen törlése, ugyanis
 - a) az egyes kódoknak (szinte) lehetetlen meghatározni a párját;
 - b) egyes kódok esetében (pl. helyesírás) mindaz, ami nem tartozik az egyik kódhoz (pl. helyesírási hiba), minden az ellentétes csoportba tartozik (pl. helyesen írt), és ez könnyen torzíthat az eredményen.
2. Szükséges meghatározni az egyes kódok használatát, ezek által a kódolás egyrészt objektívabbá válik, másrészt a kódok hitelességének ellenőrzésére szolgálnak.
3. Annak újragondolása, hogy szükséges-e a kódokat párokban vizsgálni.
4. A dolgozatok semleges részeinek kódolása egy semleges értékű (pl. 0) kóddal.

Lényeges megemlíteni, hogy a próbamérés finomításra szoruló elemei nem befolyásolták az eredményeket. Továbbá a vizsgálat legjelentősebb eredményének számít az az információ, hogy a hallgatók tudományos íráskészsége fejlesztésre szorul, még ha ez csupán egy kis elemszámú mintán mutatkozott is meg. A választott módszer a jelenség vizsgálatára alkalmasnak bizonyult, mivel remekül fel tudja térképezni a dolgozatok gyengeségeit, így korrigálva és finomítva az egyes észrevételeket, a módszert használni fogom egy nagyobb mintás vizsgálat során is.

IRODALOMJEGYZÉK

2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100204.tv> (a letöltés időpontja: 2023. július 28.)
- Arum–Roksa 2011.** Arum, Richard – Roksa, Josipa: *Academically adrift. Limited learning on college campuses*. The University of Chicago Press, Chicago, 2011. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226028576.001.0001>
- Blaskó–Hamp 2007.** Blaskó Ágnes – Hamp Gábor: *Írás 1.0. Az ötlettől a jól strukturált szövegig*. Typotex Kiadó, Budapest, 2007.
- Csontos 2020.** Csontos Nóra: *Szakszöveg-típológia. Szakszövegtípusok vizsgálata társas-kognitív keretben*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2020.
- Domonkosi–Kuna 2018.** Domonkosi Ágnes – Kuna Ágnes: Kreatív-produktív módszerek és kvalitatív szövegelemzés a poétikai kutatásban. In: Domonkosi Ágnes – Simon Gábor (szerk.): *Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*. Líceum Kiadó, Eger, 2018. 113–137.
- Eco 1996.** Eco, Umberto: *Hogyan írjunk szakdolgozatot?* Kairosz Kiadó, Budapest, 1996 [1987].
- Fóris 2008.** Fóris Ágota: *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2008.
- Fülöp 2017.** Fülöp Károly: Esszészövegek szerkezetének kvantitatív elemzése. *Anyanyelv-pedagógia*, 10. (2017) 2. 28–38. <https://doi.org/10.21030/anyp.2017.2.3>
- Gyurgyák 2019.** Gyurgyák János: *A tudományos írás alapjai – Útmutató szemináriumi és tudományos diákköri értekezést, szakdolgozatot és disszertációt íróknak*. Osiris Kiadó, Budapest, 2019.
- Havasréti 2006.** Havasréti József: *Tudományos írásmű*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.
- Jánk 2017.** Jánk István: Az eszményi nyelvváltozat: standard és kognitív szemantika. *Nyelv és Tudomány*, 2017. <https://m.nyest.hu/hirek/a-standard-mint-kognitiv-szemantikai-fogalom> (a letöltés időpontja: 2023. december 19.)
- Juhász 2009.** Juhász Valéria: A MaxQDA szövegelemző program. In: Nádor Orsolya (szerk.): *A magyar nyelv mint európai világnyelv. MANYE XVIII. Ma-*

gyar *Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus*. CD-melléklet. MANYE – Balassi Intézet, Budapest, 2009.

- Kabán 1993.** Kabán Annamária: A magyar tudományos stílus a kezdetektől a felvilágosodás koráig: szemiotikai, szövegnyelvészeti megközelítés. *Linguistica series A – Studia et dissertationes*. 12. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1993.
- Képzési és Kimeneti követelmények.** <https://kormany.hu/dokumentumtar/kepzesi-es-kimeneti-kovetelmenyek-2> (a letöltés időpontja: 2023. augusztus 1.)
- Klein–Boscolo 2016.** Klein, Perry D. – Boscolo, Pietro: Trends in research on writing as a learning activity. *Journal of Writing Research*, 7. (2016) 3. 311–350. <https://doi.org/10.17239/jowr-2016.07.03.01>
- Koltay 2018.** Koltay Tibor: Az „írástudó” egyetemi hallgató”. *Anyanyelv-pedagógia*, 11. (2018) 1. 5–14. <https://doi.org/10.21030/anyp.2018.1.1>
- Körtvélyesi 2018.** Körtvélyesi Zsolt: *Bevezetés a tudományos szöveg írásába. Szakdolgozatók kézikönyve*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2018.
- Kurtán 2006.** Kurtán Zsuzsa: Szaknyelv. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. 676–692.
- Kurtán 2010.** Kurtán Zsuzsa: Tudományos nyelvhasználat és pedagógia: a kutatási cél megjelenítése tanárjelöltek szakdolgozatában. In: Silye Magdolna (szerk.): *Porta Lingua 2010. Tudományterületek és nyelvhasználat*. SZOKOE, Debrecen, 2010. 171–179.
- Lillis–Scott 2008.** Lillis, Theresa – Scott, Mary: Defining academic literacies research: Issues of epistemology, ideology and strategy. *Journal of Applied Linguistics*, 4. (2008) 1. 5–32. <https://doi.org/10.1558/japl.v4i1.5>
- Ludányi 2020.** Ludányi Zsófia: Nyelvi ideológiák és kvalitatív szövegelemzés a nyelvi tanácsadói diskurzuszokban: esettanulmány. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.), Bölcskei Andrea – Heltai János Imre (szerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben. IV. Szociolingvisztika, névtan, nyelvtörténet*. (A MANYE Kongresszusok Előadásai 14.). Akadémiai Kiadó, Budapest, 2020.
- Mitev 2012.** Mitev Ariel Zoltán: Grounded Theory, a kvalitatív kutatás klaszikus mérföldköve. *Vezetéstudomány*, 43. (2012) 1. 17–30. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2012.01.02>

- Molnár 2006.** Molnár Edit Katalin: A műfaji tudás és tanítása. In: Józsa Krisztián (szerk.): *Az olvasási képesség fejlődése és fejlesztése*. Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest, 2006. 259–280.
- Molnár 2009.** Molnár Edit Katalin: Az írásbeli szövegalkotás funkciója és hatékonysága magyar egyetemista diákok dolgozatainak szövegeiben. *Anyanyelv-pedagógia*, 2. (2009) 1. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=138> (a letöltés időpontja: 2023. december 19.)
- Mošaťová 2022.** Mošaťová, Michaela: *Akademické písanie (nielen) pre zahraničných študentov*. STIMUL, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Bratislava, 2022.
- Pintér–Molnár 2017.** Pintér Henriett – Molnár Pál: A forrásokra építő tanuláscélú írás: a forrásalapú írás. *Magyar Pedagógia*, 117. (2017) 1. 29–49. <https://doi.org/10.17670/MPed.2017.1.29>
- Rási 2019.** Rási Szilvia: **Metadiszkurzív elemzéssel a tudományos íráskészség tudatosságáért.** *Anyanyelv-pedagógia*, 12. (2019) 4.
- Rási 2022.** Rási Szilvia: Metadiszkurzív elemek tanárszakos hallgatók szemináriumi dolgozataiban. In: Kocsis Ágnes – Szlávich Eszter – Varga-Sebestyén Eszter (szerk.): *Észlelések és előfordulások. Tanulmányok a 15. Félúton konferenciáról*. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2022. 97–113.
- Sanders–Spooren 1997.** Sanders, José – Spooren, Wilbert: Perspective, Subjectivity, and Modality from Cognitive Linguistic Point of View. In: Liebert, Wolf-Andreas – Redeker, Gisela – Waugh, Linda R. (eds.): *Discourse and perspective in cognitive linguistics*. John Benjamins, Amsterdam, Philadelphia, 1997. 85–112. <https://doi.org/10.1075/cilt.151.08san>
- Sántha 2015.** Sántha Kálmán: Kvalitatív Komparatív Analízis a pedagógiai térábrázolásban. *Iskolakultúra*, 25. (2015) 3. 3–14. <https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2015.3.3>
- Szabó 2001.** Szabó Katalin: *Kommunikáció felsőfokon*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2009.
- Szabolcs 2001.** Szabolcs Éva: *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001.

- Szathmári 2004.** Szathmári István: *Stilisztikai lexikon: Stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemléltetve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004.
- Szilassy 2014.** Szilassy Eszter: Egy felsőoktatási szövegalkotási felmérés tanulságai. *Anyanyelv-pedagógia*, 7. (2014) 3.
- Szokolszky 2004.** Szokolszky Ágnes: *Kutatómunka a pszichológiában*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- Szokolszky et al. 2020.** Szokolszky Ágnes – Hallgató Emese – Csábi Eszter – Volosin Márta: *Útmutató kutatási beszámolók, dolgozatok elkészítéséhez. Pszichológus hallgatók részére*. Jate Press, Szeged, 2020.
- Urbán 2009.** Urbán Barbara: *Kommunikáció – Anyanyelv – 11. évfolyam – Tanulói jegyzet*. Observans Kft., Budapest, 2009.
- Veszelszki 2015.** Veszelszki Ágnes: Formális szövegek. In: Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit – Veszelszki Ágnes (szerk.): *Mozaikok a magyar nyelvről és a nyelvhasználatról. Segédkönyv az anyanyelvi kritériumvizsgálathoz. (Bölcsészet- és Művészetpedagógiai Tananyagok 10.)*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2015. 108–120.
- Veszelszki 2016.** Veszelszki Ágnes: Academic Writing, wissenschaftliches Schreiben, tudományos írás. Egyetemi hallgatók írásos produktumai – stilisztikai és grammatikai szempontból. In: Ilona Feld-Knapp (szerk.) *Grammatik. Cathedra Magistrorum III*. Eötvös József Collegium, Budapest, 2016. 286–305.

